

איזונים ובלמים בשלטון דמוקרטי

מערך שיעור לחטיבה העליונה

השיח הציבורי הסוער בתקופה האחרונה* סביב אופיה של הדמוקרטיה הישראלית משפיע גם על התלמידים והתלמידות בבתי הספר. עם זאת, מובן שהשיח הפוליטי בכיתה עלול להיות נפיץ ומכאן נובעת מורכבות לעיסוק בנושא בתקופה מתוחה זו. מערך שיעור זה נכתב במטרה לאפשר שיח סביב מהותה של הדמוקרטיה ומהותם של האזונים והבלמים בתוכה, ללא נגיעה ישירה בקונפליקט הציבורי הנוכחי. ננסה לאפשר לתלמידים והתלמידות מרחב התמודדות עם המושגים והשאלות שעולים מתוך השיח הציבורי דרך הגדרות, דוגמאות והתנסות קבוצתית.

* המערך נכתב בפברואר 2023.

אורך: כשעה וחצי

המערך מנוסח בלשון מעורבת בכדי לפנות לכל המגדרים.

מושגים מרכזיים: הפרדת הרשויות, עקרון הגבלת השלטון.

עקרון הגבלת השלטון: עקרון מהותי בתוך הדמוקרטיה, נועד למנוע את עריצות הרוב. נקודת המוצא היא שהשלטון אחוז בכוח רב מאוד (שליטה במשאבים כלכליים, משאבים אנושיים, מקורות מידע ומנגנוני אכיפה). ריכוזיות הכוח מהווה נקודת תורפה בשיטה הדמוקרטית ועל כן יוסדו מספר מנגנונים להגבלת השלטון - הפרדת רשויות, בחירות והחלפת שלטון, ביקורת ופיקוח על מערכות השלטון וכינון חוקה. **הפרדת רשויות:** פרקטיקה אחת של עקרון הגבלת השלטון. ביזור הכוח בין מספר רשויות האוחזות בסמכויות שונות. הרשויות השונות יוכלו לאזן זו את כוחה של זו ולפקח האחת על השניה.

פתיחה - מה היא הפרדת רשויות? (7 דק)

דיון פותח

- מה משמעות המושג הפרדת רשויות לדעתכם?
- בין אילו רשויות מפרידים?
- למה צריך להפריד בין הרשויות?

קריאת ההגדרה הלקוחה מאתר הכנסת

הפרדת הרשויות

הפרדת הרשויות היא עיקרון שלטוני המיושם בדמוקרטיה, ולפיו סמכויות השלטון מתפצלות לרשויות נפרדות הבוחנות, מאזנות ובולמות זו את זו. על פי עיקרון זה, כוחה של המדינה נחלק לזרועות נפרדות: הרשות המחוקקת, הרשות המבצעת והרשות השופטת.

במדינת ישראל הרשות המחוקקת היא הכנסת, הרשות המבצעת היא הממשלה, ובה שרים הממונים על משרדים ממשלתיים ובראשם ראש הממשלה, והרשות השופטת היא מערכת בתי המשפט.

צפייה בסרטון של המכון הישראלי לדמוקרטיה בנושא הפרדת רשויות
הסרטון משנת 2018 ולא מתייחס לקונפליקט הנוכחי. ניתן לצפות בסרטון [בלחיצה כאן](#).

התנסות בקבוצות (15 דקות)

נחלק את הכיתה לקבוצות של 6-8 תלמידים. וות כאשר כל קבוצה תהיה מדינה קטנה ותקבל דף הנחיות לפעילות [נספח א]. כל אחד מהתלמידים. וות יקבלו תפקיד בתוך המדינה. הקבוצה תצטרך לנסות להסדיר סוגיה שתוגדר לה מראש. לאחר המשימה הקבוצות יכתבו מה היו הקונפליקטים המרכזיים בהם נתקלו בניסיון להסדיר את הסוגיה. לאחר מכן נחזור למליאה וננהל דיון סביב הקונפליקטים שעלו.

מצורפים דפי הנחיות לעבודה בקבוצות (בנספחים), בהם שתי אופציות לתרחישים. המטרה שלנו היא שכמה קבוצות יתמודדו עם אותו תרחיש, כך נוכל לראות מסקנות שונות שהגיעו אליהן בנוגע לתרחישים.

נצירת התרגיל - כל קבוצה מנסחת את הקונפליקטים שנתקלה בהם (5 דקות)

דיון במליאה - הצגת התרגילים ועיבוד משותף (15 דק)

ביחס לכל קבוצה:

- מה היה התרחיש שהתמודדתם.ן איתו?
- מה הפתרון שהגעתם.ן אליו?
- מה היו הקונפליקטים שעלו בקבוצה?
- האם הייתם.ן רוצות.ים לחיות במדינת המרשמלו
- שלכם.ן? האם מדינת המרשמלו שלכם.ן דמוקרטית?

שאלות פתוחות לכיתה

- איך אפשר לפתור את הקונפליקטים שעלו?
- באיזה אופן הפרדת הרשויות השפיעה על הקונפליקט? האם היא תרמה? הפריעה? למי הפריעה? למי עזרה?
- באיזה אופן אי הפרדת הרשויות השפיעה על הפתרונות שמצאתם.ן?
- הפרדת רשויות היא אחד היישומים של עקרון הגבלת השלטון, שנחשב לעקרון חיוני לקיומה של דמוקרטיה למה לדעתכם.ן, עקרון הגבלת השלטון הכרחי לקיום הדמוקרטיה? - ענו ביחס לחוויות שלכם בתרגילים.

ניתן להראות סרטון קצר בנושא הגבלת השלטון - [בלחיצה כאן](#)

סיכום (3 דק)

ניסינו להתמודד בשיעור הזה המשמעות של הפרדת רשויות בדרך חווייתית ובצורה של תרגיל. כמוכן שהתמונה במציאות הרבה יותר מורכבת. אנחנו מקוות שהמהלך איפשר לכם לחשוב על רעיון הפרדת הרשויות ממקום שמתרחק מהסערה שמתרחשת עכשיו סביבנו.

לסודה:

המהלך שעברנו במדינת המרשמלו מדגים אפליה כלפי קבוצת מיעוט ודרך סוגיה זו ממחיש את חשיבות עקרון הפרדת הרשויות. ניתן להשוות את התרחיש לסוגיות שעולות מול קבוצות מיעוט במדינת ישראל. לצורך העניין ניתן להשתמש בדוגמה של הכרה בהורות להט"בית. מאז שנת 2005 מדינת ישראל מכירה בהורות משותפת של בני או בנות זוג מאותו מין, דרך פרקטיקה של אימוץ הדדי של הילדים. זאת בעקבות מאבק משפטי שניהלו בנות הזוג טל ואביטל ירוס-חקק כנגד פרקטיקה מפלה במתן צו אימוץ מצד מדינת ישראל. סוגיית ההורות הלהט"בית הוכרעה בבית המשפט, כיוון שאין חקיקה מתאימה בתחום. אם בית המשפט לא היה יכול לפתור סוגיה זו, הורים להט"בים שאינם ההורים הביולוגיים של ילדיהם, לא היו יכולים להיות מוכרים כהורים במדינת ישראל, מה שהיה פוגע בתא המשפחתי- גם בהורים וגם בילדים.

להרחבה בנושא ירוס-חקק ניתן לקרוא [בלחיצה כאן](#)

איזונים ובלמים בשלטון דמוקרטי

מערך שיעור לחטיבה העליונה נספח 1 - כרטיסיות התנסות בקבוצות

תרחיש 1 - מדינת המרשמלו ללא הפרדת רשויות

שלום מדינת המרשמלו! בכל יום בשעה 16:00 האזרחים.ות במדינה עוצרים ועוצרות את מה שהם עושים.ות ואוכלים.ות מרשמלו. זה מנהג שמתקיים כבר עשרות שנים. לאחרונה, הרשות המחוקקת העלתה חוק חדש - חוק המרשמלו, חוק שיעגן את מנהג אכילת המרשמלו בשעה 16:00. איזה כיף! מה הבעיה? יש לכם קבוצת מיעוט במדינה שלא אוהבת מרשמלו. בנוסף, קיים חוק לפיו לכל אחד ואחת מותר לאכול מה שהוא או היא רוצה וקיימת סתירה בינו לבין חוק המרשמלו.

אתם.ן הרשות היחידה במדינה. אתם.ן משתייכים.ות לקבוצת הרוב, אוהבי המרשמלו. אתם.ן רוצים ורוצות להעביר את חוק המרשמלו. העניין הוא שאתם.ן יודעים.ות שקיימת קבוצת מיעוט שלא מעוניינת בחוק שלכם.ן. יש אפשרות שאם תעבירו את החוק, קבוצת המיעוט תפעיל התנגדות אזרחית שיכולה לפגוע בהתנהלות המדינה (למשל בצורה של שביתות שיפגעו בכלכלה או השפעה שלילית על דעת הקהל העולמית על מדינת המרשמלו). מצד שני, חוק המרשמלו היה הבטחת הבחירות הראשית שלכם.ן. אתם.ן יודעות.ים שאם לא תעבירו אותו - יכול מאוד להיות שהרוב במדינה יקח לכם.ן את המנדט ותרדו מהשלטון.

מה לעשות?

נהלו דיון ביניכם.ן והחליטו מה לעשות בנוגע לחוק. חשבו מה תעשו בנוגע לתרחישים השונים שיקרו ביחס לבחירה שלכם.ם.

איזונים ובלמים בשלטון דמוקרטי

מערך שיעור לחטיבה העליונה

נספח 2 - כרטיסיות התנסות בקבוצות

תרחיש 2 - מדינת המרשמלו עם הפרדת רשויות

שלום מדינת המרשמלו! בכל יום בשעה 16:00 האזרחים.ות במדינה עוצרים ועוצרות את מה שהם עושים.ות ואוכלים.ות מרשמלו. זה מנהג שמתקיים כבר עשרות שנים. לאחרונה, הרשות המחוקקת העלתה חוק חדש - חוק המרשמלו, חוק שיעגן את מנהג אכילת המרשמלו בשעה 16:00. איזה כיף! מה הבעיה? יש לכם קבוצת מיעוט במדינה שלא אוהבת מרשמלו. בנוסף, קיים חוק לפיו לכל אחד ואחת מותר לאכול מה שהוא או היא רוצה וקיימת סתירה בינו לבין חוק המרשמלו.

חלקו ביניכם. את התפקידים הבאים ועקבו אחר ההנחיות.

הרשות הראשונה - אתם. הרשות היחידה במדינה. אתם. משתייכים ומשתייכות לקבוצת הרוב, אוהבי המרשמלו. אתם. רוצים ורוצות להעביר את חוק המרשמלו. העניין הוא שאתם. יודעים.ות שקיימת קבוצת מיעוט שלא מעוניינת בחוק שלכם. יש אפשרות שאם תעבירו את החוק, קבוצת המיעוט תפעיל התנגדות אזרחית שיכולה לפגוע בהתנהלות המדינה (למשל בצורה של שביתות שיפגעו בכלכלה או השפעה שלילית על דעת הקהל העולמית על מדינת המרשמלו). מצד שני, חוק המרשמלו היה הבטחת הבחירות הראשית שלכם. אתם. יודעות.ים שאם לא תעבירו אותו - יכול מאוד להיות שהרוב במדינה יקח לכם. את המנדט ותרדו מהשלטון.

הרשות השניה - אתם. הרשות השניה. אתם. נייטרלים.ות התפקיד שלכם. הוא לאזן בין הרוב למיעוט במדינה. יש לכם זכות וטו על החוקים במדינת המרשמלו. אתם. יודעות ויודעים שאם תפילו את חוק המרשמלו יכול להיות שתהיה התנגדות חריפה מצד הרוב המדינה ויכול להיות שהוא יפעיל התנגדות אזרחית שתפגע בכלכלה או בדעת הקהל העולמית על מדינת המרשמלו. בנוסף - יכול להיות שהקונצנזוס הציבורי כלפיכם. כרשות ירד והכוח שלכם. במדינה יפחת.

מה לעשות?

1. כל רשות מתייעצת בינה לבין עצמה ומחליטה מה היא רוצה לעשות בנוגע לחוק.
2. כל רשות אומרת לרשות השניה מה החליטה לעשות.
3. כל רשות מחליטה מה היא עושה ביחס למה שהחליטה הרשות השניה.